

Keywords: value, sense, utopia, the mental, freedom.

Петрушенко О. П., доктор філософських наук, доцент, завідувачка кафедрою українознавства, Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького (Україна, Львів), fspil@rumbler.ru

Соціально-культурна цінність утопії

Очерчены характеристики утопии, которые позволяют по-новому понимать ее роль в современном философском осмыслении общественной и культурной жизни. Целью статьи является выяснение основных аспектов и причин социально-культурной ценности утопии. Методы исследования: компаративный, исторический, феноменологический, общенаучные методы. Согласно версии автора, утопия является совокупностью ценностных и смысловых образцов и ориентиров, поэтому она должна принципиально дистанцироваться от реальности. В этой своей характеристике утопия совпадает с ролью культуры в обществе – задавать ориентиры человеческой деятельности, которые не реализуются полностью, но без которых человеческая деятельность вообще невозможна. Попытки реализовать утопию деформируют и саму утопию, и действительность. В своей онтологической сущности утопия становится островом человеческой свободы, который обеспечивает человеку статус самодостаточной и самоценной сущности.

Ключевые слова: ценность, смысл, утопия, ментальное, свобода.

* * *

УДК 17.034

Савранська Н. О.
кандидат філософських наук, доцент кафедри етики та естетики, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), n.savranska@gmail.com

МОРАЛЬНІ РІШЕННЯ: МІЖ ІНТУЇВНІСТЮ, РОЗУМОМ ТА ЗВИЧКОЮ

Досліджується співвідношення значення моральної інтуїції та раціонального обмірковування у процесі прийняття рішень. Розглядаються дані досліджень психології та нейроетики, які надають перевагу у процесі прийняття моральних рішень не аргументації, а автоматичним та інтуїтивним процесам. Такі теорії стали особливо актуальними в останні два десятиріччя. Дж. Хайдт доводить, що раціональне обґрунтування морального рішення відбувається постфактум, коли саме рішення вже прийняте. Проте, такий підхід розглядає лише окремі акти прийняття морального рішення і не враховує весь попередній досвід суб'єкта, який це рішення приймає. Автор статті погоджується з Х. Сауером, що при розгляді всього ланцюжка вже прийнятих рішень та їх обмірковування, виявляється, що раціональна аргументація, яка для конкретної ситуації буде постфактум, для наступної вже буде – задалегідь. Автоматичні моральні інтуїції засновані, у тому числі, на звичках, які формуються через досвід та навчання.

Ключові слова: моральні рішення, моральна інтуїція, моральне обґрунтування, звичка.

Питання щодо причин морального вибору людини стало особливо актуальним у сучасних наукових дослідженнях. Це зумовлено активним розвитком емпіричної етики, психології моралі, нейроетичних досліджень, що в свою чергу пов'язано з появою нових методів дослідження мозку, які дозволяють візуалізувати активність тих чи інших його ділянок у момент розв'язання дилем та прийняття рішень. Протягом останнього десятиріччя особливо активно у світовій етичній науці та дотичних до неї галузях дискутуються проблеми співвідношення моральної інтуїції та раціональних суджень, морального обов'язку та утилітарної розсудливості, автоматичного та обміркованого під час прийняття моральних рішень. Процес формування моральних суджень та подальшого морального вибору викликає особливу зацікавленість, оскільки такий вибір часто має величезний вплив на долю кожної окремої особистості та суспільства загалом, а його розуміння допомагає дослідити природу самої людини.

Сучасні дослідження процесу прийняття моральних рішень проводяться на межі психології, нейронауки та етики. Чимало публікацій останніх років присвячено саме темі моральної інтуїції як основного чинника (або одного з чинників) прийняття моральних рішень та співвідношенню моральної інтуїції та моральної аргументації: М. Хаузер, Г. Кахане, К. Вейх, Х. Сауер, М. Рідлі, Дж. Грін, М. Фаріас, Н. Шакек, І. Тресей, Дж. Хайдт, та інші.

Метою даної статті і є аналіз співвідношення інтуїтивності та раціональності у процесі прийняття моральних рішень.

А. Гусейнов у статті “Мораль і розум” наголошує на тому, що моральна здатність людини має особливий статус, вона відрізняється від суто раціональних, пізнавальних здібностей. Її не можливо звести до знань. Вона є специфічною “атрибутивною властивістю людини”, “початковою основою людської ідентичності, яка для свого існування не повинна отримувати санкцію пізнавального (мало не написав “наглядаю чого”) розуму...” [3].

Американський біолог-еволюціоніст М. Хаузер як і філософ Дж. Ролз та лінгвіст Н. Хомскі аналізуючи специфіку моральної здатності припускають, що вона може бути вродженою на кшталт лінгвістичної здатності. Н. Хомскі стверджує, що така вроджена лінгвістична здатність лежить в основі будови будь-якої мови. Коли люди говорять, вони не думають про будову речень, про те, до якої частини мови належить кожне слово тощо і навіть можуть цього не знати, проте незнання правил не заважає їм правильно будувати речення. Більше того, якби в процесі мовлення людина постійно думала би про граматику, то це їй просто заважало би говорити. Також, не залежно від того, чи сприймаємо ми мову візуально, чи на слух у нас задіюються одні і ті ж ділянки головного мозку, які відповідають саме за розпізнавання мови, лексичне значення слів, створення речення і т.д., а не лише ті, що відповідають безпосередньо за аудіальне та візуальне сприйняття. По-суті, мовну здатність складають “принципи, які забезпечують породження мови та її розуміння кожною нормально розвинутою людиною” [5, с. 84]. При цьому, на рівні універсальної граматики йдеться про загальну спільну для всіх людей мовну здатність, а на рівні граматики конкретної мови – про її специфічні відмінні від інших мов граматичні принципи.

На думку М. Хаузера, аналогічно до граматично правильних речень, які з'являються на основі універсальної граматики спонтанно і майже автоматично, мають бути зумовленими моральною граматику і етичні судження. При чому, так само, моральна граматика кожної окремої культури побудована на основі загальної універсальної граматики, але має і свої специфічні риси: “наша моральна здатність “обладнана” універсальним набором правил, а кожна культура встановлює специфічні виключення з правил” [5, с. 90].

У 70–80-х роках ХХ століття науковці запропонували розглянути цікаву уявну ситуацію, пов'язану з проблемою морального вибору, так звану trolley problem – “проблему трамваю” або “проблему вагонетки”, яку першою (1967 р.) у своїх роботах

використала Ф. Фут, пізніше її розвинув Дж. Томсон та аналізували у своїх роботах багато інших науковців. Ця дилема особливо актуалізувалася в останні десятиріччя у зв'язку з дослідженнями інтуїтивності моральних рішень. Дослідники пропонують уявити себе водієм трамваю. Трамвай проїжджає поворот, за яким п'ять залізничників ремонтують колію. Щоб уникнути зіткнення ви натискаєте на гальма, але виявляється, що вони не працюють. Ви помічаєте відгалуження колії, на яке ви можете звернути і врятувати життя п'ятьом залізничникам. Але на цьому відгалуженні також працює один залізничник і, якщо ви повернете, ви його вб'єте. Питання полягає в тому, чи вважаєте ви морально допустимим повернути [9, с. 1395]. Дж. Томпсон називає цю ситуацію “Водій трамваю” та пропонує також розглянути ситуацію “Перехожий біля перемикача”, у якій та ж ситуація має ту лише відмінність, що ви не водій трамваю, а перехожий, який щоб врятувати п'ятьох людей може перемкнути стрілку колій. Наступна ситуація, яку описує Дж. Томпсон – “Товстун”. У цьому випадку ви стоїте на пішохідному мосту, який проходить над колією трамваю. Ви так само бачите, що на колії знаходяться п'ятеро людей і єдине, що може зупинити трамвай – це щось достатньо важке на колії. Ви оглядаєтесь, нічого не знаходите, але помічаєте достатньо повну людину, яка нахилилася за перила і ви можете її зіштовхнути, завдяки цьому зупинити трамвай і врятувати п'ятьох людей, які знаходяться на колії [9, с. 1409]. Питання полягає в тому, чи припустимо повернути трамвай, перемкнути стрілку та зіштовхнути людину. Дж. Томпсон зазначає, що на перше питання всі, кому він його задавав, відповідали, що це припустимо, а деякі говорили, що це є навіть обов'язковим. Частина людей вбачала різницю між першою і другою ситуацією і вважали переведення стрілок неприпустимим. А щодо третьої ситуації всі, кого науковець питав, відповіли, що штовхнути людину – неприпустимо.

М. Хаузер разом зі своїми студентами склав “Тест на моральне почуття”, у якому, в тому числі, використовувалася схожа дилема. Тест розмістили у Інтернеті. На той час була лише англomовна версія. Близько 90% вважали припустимим перевести стрілку і лише 10% вважали припустимим штовхнути гладку людину на колію. Учасники тестування обґрунтовували свої відповіді по-різному, а близько 70% не залежно від рівня освіти взагалі не могли їх чітко аргументувати [5, с. 193–194]. М. Хаузер зазначає, що люди вважають “навмисну шкоду гіршою за передбачену...”, але, як правило, не усвідомлюють, що у своїх судженнях спираються на різницю в оцінках навмисної і передбаченої шкоди” [5, с. 585]. Він доводить, що саме інтуїтивні моральні уявлення лежать в основі багатьох наших суджень, хоча іноді навіть суперечать принципам релігії, або права.

Група науковців під керівництвом оксфордського дослідника нейроетики, Г. Кахане, провела нейровізуальні дослідження процесу прийняття моральних рішень. Особливу увагу науковці зосередили на інтуїтивності та контрінтуїтивності моральних суджень. В якості інтуїтивних розглядалися моральні рішення, які негайно та нереклексивно обрала значна більшість незалежних опитаних осіб і, як зазначають

науковці, “цілком імовірно, що такі судження були обумовлені моральними безпосередніми інтуїціями, які зорієнтували реакції, що схилили людей, зробити певні види моральних рішень” [7, с. 400]. Дослідження показують, що часто ми приймаємо моральні рішення автоматично, на основі інтуїції, а не контрольованого свідомого обмірковування моральних рішень. Збільшення активацій ділянок мозку пов'язаних з емоціями протягом інтуїтивних моральних суджень не було виявлено, але спостерігалася активація у візуальній ділянці кори головного мозку (що, на думку дослідників може свідчити про значення в цьому процесі візуального уявлення) та у ділянках кори головного мозку пов'язаних з емоційною емпатією та емпатією, як формою “емоційного прийняття іншої точки зору” [7, с. 400]. На основі отриманих даних нейровізуалізації науковці припустили, що значна роль в цьому процесі належить емоційній емпатії, а у запуску інтуїтивних моральних суджень, можливо, відіграють роль афективні процеси, контрольовані ж обмірковування не створюють нових моральних реакцій через точну аргументацію, але замість цього вирішують конфлікт між уже існуючими конкуруючими моральними інтуїціями, наприклад, вибір між турботою про благополуччя інших і відраза до брехні” [7, с. 401]. Проте, вони наголошують, що не підтверджується безпосередній зв'язок між деонтологічними судженнями та автоматичністю процесів і навпаки, утилітарні судження не завжди пов'язані з контрольованими обмірковуваннями. Отримані результати свідчать, що “різниця між інтуїтивним і контрінтуїтивними судженнями має більш фундаментальне значення у моральному прийнятті рішень”, ніж зміст (деонтологічність чи утилітарність) цих рішень у конкретних ситуаціях [7, с. 401].

Філософ, етик Х. Сауер зазначає, що все більшої популярності набуває дуальна модель процесу пізнання, яка і стає підґрунтям розуміння моральних суджень. У цій моделі вважається, що рішення і поведінка засновані на двох відмінних психічних підсистемах:

Система I еволюційно більш давня, діє швидко і без особливих зусиль, робота цієї системи залишається у безсвідомому або передсвідомому, інформація у ній обробляється комплексно і часто емоційно [8, с. 257].

Система II еволюційно більш нова, контрольована, вимагає зусиль, свідомо, в ній відбувається аналітична покрокова аргументація [8, с. 257].

Рациональні моделі моралі, які ґрунтуються в першу чергу на системі II були досить популярні у 60–70-х рр. XX ст., але зараз вони піддаються критиці багатьма психологами та філософами, в тому числі вже розглянутими. Американський соціальний психолог Дж. Хайдт також критикує рациональні моделі моралі, але в той же час намагається певним чином поєднати рационалізм з інтуїтивізмом. Він припускає, що “не моральне аргументування стає причиною моральних рішень, а швидше навпаки, моральне аргументування, зазвичай, виникає постфактум, коли рішення вже прийняте” [6, с. 814], тобто у прийнятті самого морального рішення рациональне обґрунтування практично не має значення. Проте, все ж Дж. Хайдт намагається якось врівноважити у своїй моделі соціального інтуїтивізму міркування, емоції, інтуїцію і

соціальний вплив. Він наголошує, що хоча раціональна аргументація і відбувається постфактум вона все ж має певне значення. По-перше, моральна постфактум аргументація може мати вплив на інтуїції інших людей, оскільки моральне судження є не тільки одиничним актом, який відбувається в розумі однієї людини, але й безперервний процес, що може поширюватися протягом довгого часу і на різних людей. По-друге, люди іноді займаються моральним обґрунтуванням для себе, особливо якщо мають одночасно суперечливі інтуїції. Для того, щоб вийти з “глухого кута” вони застосовують і інтуїцію і міркування. І, по-третє, хоча це і зустрічається дуже рідко, людина може просто обмірковувати судження, які суперечать її первинній інтуїції [6, с. 828–829].

Х. Сауер йде далі, ніж Дж. Хайт і намагається довести, що автоматизм морального судження не заперечує його зв'язку з раціональними міркуваннями. Він стверджує, що “автоматизм морального судження може бути збалансований з раціональністю тільки у тому випадку, якщо моральні судження засновані на зразках морального обґрунтування, які, в процесі морального виховання, стають звичними” [8, с. 259]. Тобто він розглядає звички, як надбані автоматичні процеси, які існують у площині аргументів, а моральні судження як такі, що ґрунтуються на таких освічених інтуїціях. Автоматизм є невід'ємною ознакою звички, оскільки “звички – це поведінкові моделі, виконання яких спрацьовує при певних обставинах і стає автоматичним з плином часу” [8, с. 259].

Особливого значення звичкам у формуванні доброчесностей надавав ще Аристотель. У другій книзі “Нікомахової етики” він зауважував, що саме звичка чинити певним чином виробляє в людині чесноти, чи вади [1, с. 64]. На його думку, етична доброчесність “зростає завдяки тим вчинкам, завдяки яким вона виникла, але вона гине, якщо цих вчинків не робити, і що діяльність її пов'язана з тими ж вчинками, завдяки яким вона виникла” [1, с. 68]. Тобто мало зробити один правосудний вчинок для того щоб бути правосудним. Якщо ж людина хоче такою бути, вона має постійно робити правосудні вчинки, і лише коли в неї увійде це у звичку, коли здійснення правосудних вчинків буде “упевнене і стійке” [1, с. 69], вона такою стане. Звикнувши діяти певним чином, людина випрацьовує необхідні якості: “вчинки називаються справедливими і розсудливими, коли вони такі, що їх могла б здійснити розсудлива людина, а справедливий і розсудливий не той, хто просто здійснює такі вчинки, але хто здійснює їх так, як роблять це люди справедливі і розсудливі” [1, с. 69]. Більше того, хоча Аристотель і зазначає, що доброчесні вчинки мають бути свідомими, однієї раціональності, обмірковування у справі доброчесності виявляється замало. Він каже, що переважно люди нічого не роблять, а лише “вдаються до розмірковування і думають, що, займаючись філософією, стануть таким чином доброчесними. Щось подібне роблять для недужих ті, що уважно слухають лікарів, але нічого з їхніх розпоряджень не виконують. Бо так само як тіла при такому лікуванні не будуть здорові, так і душа тих, хто так філософує” [1, с. 69]. Отже, якщо лише розмірковувати над тим, що буде морально, а що ні, це ще не призведе до впевненості у

моральному виборі в конкретній ситуації, хоча в той же час кожен такий вибір має бути свідомим.

Отже, звичка обирати морально правильні рішення за певних обставин робить нас доброчесними, стає нашою другою натурою” і поки відповідний вибір не набув сталості, доброчесність ще не вихована. Через свої моральні рішення людина може усвідомлювати себе, те якою вона є, аналізувати та аргументувати для себе правильність, чи не правильність такого рішення. Герой п'єси Ж.-П. Сартра “За зачиненими дверима”, Гарсен, який вважав себе героєм, але одного разу вчинив як боягуз і шукає для себе виправдань, каже: “Я не придумав цей героїзм. Я його обрав. Ми такі, якими хочемо себе бачити”. На що отримує відповідь “Доведи, що це була не видумка. Лише вчинки визначають цінку наших бажань” [4]. Визнання себе “боягузом” вимагає власної рефлексії, та мужності: я хотів би бути героєм, я розумію, що це правильно і треба діяти як герой, але я не такий, я боягуз. Обмірковування попередніх своїх вчинків, може змінювати наші наступні інтуїції.

На думку Х. Сауера, якщо ми будемо розглядати кожне моральне рішення відірваним від решти досвіду, то обмірковування та аргументація будуть здійснюватися після самого рішення, яке засноване на інтуїції. Проте, він вважає такий підхід помилковим, оскільки моральна рефлексія “зворотню” впливає на інтуїтивні реакції людей, “удосконалює, формує та інформує їх” [8, с. 271]. Досвід прийняття моральних рішень і їх обмірковування – це безперервний процес, який створює своєрідний ланцюжок з вузлів зворотного зв'язку, де кожен попередній впливає на наступний і якщо подивитися на весь ланцюжок вузлів зворотного зв'язку, то “те, що раніше, мало вигляд простої розмови раптом починає мати вигляд дуже ефективного способу управління своїми інтуїціями” [8, с. 271]. Кожна людина вписана в контекст “ланцюжка” свого власного, унікального життя. Тобто людина – це те, яким чином вона звикла діяти. За висловом Гегеля “людина є ряд її вчинків” [2, с. 167].

На думку Х. Сауера, саме “нездатність точно аналізувати фактори, які впливають на вибір може призвести до випадків важких дисонансів ставлення / поведінки: аргументи, які люди промовляють собі можуть впливати на їх оцінку стану справ, але при цьому залишати їх поведінку майже повністю незмінною” [8, с. 271]. У той же час, людина обирає себе постійно, у кожному конкретному вчинку, які і утворюють, врешті-решт, отой “ланцюжок зворотного зв'язку”. Тому завжди лишається надія, що завдяки саморефлексії та основі аргументованого обмірковування відбудуться зміни її інтуїції і наступного разу вона зробить інший вибір.

Отже, Х. Сауер зазначає, що наші моральні інтуїції формуються, як досвідом, так і навчанням, які впливають на інтуїції не лише “після”, але і “до”.

У сучасній етичній думці йде суперечка щодо підґрунтя здійснення морального вибору та прийняття моральних рішень. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. особливого впливу набувають теорії, які доводять, що моральні рішення є в першу чергу інтуїтивними та автоматичними, заснованими, наприклад, на специфічній “моральній граматиці”. Вони наполягають на тому, що такі рішення люди часто приймають дуже

швидко, не рефлексивно, без раціонального обмірковування. Данні нейровізуальних досліджень також це підтверджують. Раціональне обґрунтування розглядається як таке, що відбувається постфактум, коли рішення вже прийняте. Проте, як доводить Х. Сауер, такі дослідження враховують лише конкретний момент прийняття рішень і не враховують весь попередній “ланцюжок” виборів людини та подальшого їх обмірковування. Автоматичний інтуїтивний в конкретній ситуації вибір, може ґрунтуватися на основі звичок, які в свою чергу формуються досвідом і навчанням.

Список використаних джерел

1. Аристотель. Етика / Аристотель; Пер. Н. В. Брагинской, Т. А. Миллер; Вст. ст. Ф. Х. Кесседи; Прим. Н. В. Брагинской, В. В. Библина. – Москва: ООО “Издательство АСТ”, 2004. – 492, [4] с.
2. Гегель Г. В. Ф. Философия права: [Пер. с нем.] / Георг Вильгельм Фридрих Гегель; [Авт. вступ. ст., с.3–43, и примеч. В. С. Нерсесянц]; АН СССР, Ин-т философии. – Москва: Мысль, 1990. – 524, [2] с., [1] л. портр. 22 см.
3. Гусейнов А. А. Мораль и разум / Гусейнов А. А. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000054/> – Назва з екрану.
4. Сартр Ж.–П. За закрытыми дверями: Пьеса в одном акте [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kyvaev.narod.ru/prov/Lintr/Sartr.htm> – Назва з екрану.
5. Хаузер М. Мораль и разум: Как природа создавала наше универсальное чувство добра и зла / Марк Д. Хаузер; пер. с англ. Т. М. Марьютиной; под ред. Ю. И. Александрова; предисл. Ю. И. Александрова; илл. И. В. Молчановой. – М.: Дрофа, 2008. – 639, [1] с.
6. Haidt J. The Emotional Dog and Its Rational Tail: A Social Intuitionist Approach to Moral Judgment // *Psychological Review*. – 2001. – Vol.108. – No.4. – P.814–834.
7. Kahane, G., K. Wiech, N. Shackel, M. Farias, J. Savulescu and I. Tracey. The Neural Basis of Intuitive and Counterintuitive Moral Judgement // *Social, Cognitive and Affective Neuroscience*. – 2012. – Vol.7. – Issue 4. – P.393–402 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://scan.oxfordjournals.org/content/7/4/393.full?sid=e4c24f2e-9dc3-4216-a39e-a872741c93b6> – Назва з екрану.
8. Sauer N. Educated intuitions. Automaticity and rationality in moral judgement, *Philosophical Explorations: An International Journal for the Philosophy of Mind and Action* / Hanno Sauer // *Philosophical Explorations: An International Journal for the Philosophy of Mind and Action*. – September 2012. – Vol.15. – No.3. – P.255–275.
9. Thomson J. The Trolley Problem / Judith Jarvis Thomson // *The Yale Law Journal*. – Vol.94. – No.6 (May, 1985). – P.1395–1415. – <http://www.prisonexp.org/pdf/greatergood.pdf>

References

1. Aristotel'. *Jetika* / Aristotel'; Per. N. V. Braginskoj, T. A. Miller; Vst. st. F. H. Kessedi; Prim. N. V. Braginskoj, V. V. Bibihina. – Moskva: ООО “Izdatel'stvo AST”, 2004. – 492, [4] s.
2. Gegel' G. V. F. *Filosofija prava*: [Per. s nem.] / Georg Vil'gel'm Fridrih Gegel'; [Avt. vstup. st., s.3–43, i primech. V. S. Nersesjanc]; AN SSSR, In-t filosofii. – Moskva: Mysl', 1990. – 524, [2] s., [1] l. portr. 22 sm.
3. Gusejnov A. A. *Moral' i razum* / Gusejnov A. A. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000054/> – Nazva z ekranu.
4. Sartr Zh.–P. *Za zakrytymi dverjami: P'esa v odnom akte* [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.kyvaev.narod.ru/prov/Lintr/Sartr.htm> – Nazva z ekranu.
5. Hauzer M. *Moral' i razum: Kak priroda sozdavala nashe universal'noe chuvstvo dobra i zla* / Mark D. Hauzer; per. s angl. T. M. Marjutinoj; pod red. Ju. I. Aleksandrova; predisl. Ju. I. Aleksandrova; ill. I. V. Molchanovoj. – M.: Drofa, 2008. – 639, [1] s.
6. Haidt J. The Emotional Dog and Its Rational Tail: A Social Intuitionist Approach to Moral Judgment // *Psychological Review*. – 2001. – Vol.108. – No.4. – P.814–834.
7. Kahane, G., K. Wiech, N. Shackel, M. Farias, J. Savulescu and I. Tracey. The Neural Basis of Intuitive and Counterintuitive Moral Judgement // *Social, Cognitive and Affective Neuroscience*. – 2012. –

Vol.7. – Issue 4. – P.393–402 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://scan.oxfordjournals.org/content/7/4/393.full?sid=e4c24f2e-9dc3-4216-a39e-a872741c93b6> – Nazva z ekranu.

8. Sauer N. Educated intuitions. Automaticity and rationality in moral judgement, *Philosophical Explorations: An International Journal for the Philosophy of Mind and Action* / Hanno Sauer // *Philosophical Explorations: An International Journal for the Philosophy of Mind and Action*. – September 2012. – Vol.15. – No.3. – P.255–275.

9. Thomson J. The Trolley Problem / Judith Jarvis Thomson // *The Yale Law Journal*. – Vol.94. – No.6 (May, 1985). – P.1395–1415. – <http://www.prisonexp.org/pdf/greatergood.pdf>

Savranska N. O., Philosophy Doctor, assistant professor of Ethics and Aesthetic Department, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kiev), n.savranska@gmail.com

Moral decision making: intuition, rationalism and habit

This article deals with the correlation between moral intuition and moral rationalism and decision making. It analyses the data of neuroethics and psychology researches which prove that moral decisions are based on automatic and intuitive processes and disprove that they are based on reasons. Intuitionist models are particularly popular in the last two decades. J. Haidt argues that moral rational reasoning occur post hoc, when judgment is already made. However, this model considers only single act of the moral decision-making and ignores all the previous experience of the subject. The author agrees with H. Sauer, that if we consider the whole chain of previously made decisions and their reflection we will see that post hoc reasons for a particular situation, for the next one will be Ex ante. Automatic moral intuitions are based, among other things, on habits, formed through experience and learning.

Keywords: moral decision making, moral judgment, moral intuition, moral reasoning, habit.

Savranskaja N. A., kandidat filosofskih nauk, docent kafedry etiki i estetiki, Natsionalnyj pedagogicheskiy universitet im. M. P. Dragomanova (Ukraina, Kieve), n.savranska@gmail.com

Моральные решения: между интуитивностью, разумом и привычкой

Исследуется соотношение значения моральной интуиции и рационального обдумывания в процессе принятия решений. Рассматриваются данные исследований психологии и нейроэтики, которые опровергают главную роль аргументации нравственных решений и придают основное значение в их принятии автоматическим и интуитивным процессам. Такие теории стали особенно актуальными в последние два десятилетия. Дж. Хайдт доказывает, что рациональное обоснование морального решения происходит постфактум, когда само решение уже принято. Однако такой подход оторвано рассматривает только отдельный акт принятия морального решения и не учитывает весь предыдущий опыт субъекта, который это решение принимает. Автор статьи соглашается с Х. Сауэр, что если рассмотреть всю цепочку уже принятых ранее решений и их обдумывания, окажется, что рациональная аргументация, для конкретной ситуации будет постфактум, а для последующей уже будет – заранее. Автоматические моральные интуиции основаны, в том числе, на привычках, которые формируются через опыт и обучение.

Ключевые слова: моральное решение, нравственная интуиция, нравственное обоснование, привычка.

* * *

УДК 342:321:316

Саєнко О. Г.

кандидат технічних наук, начальник кафедри
військово–гуманітарних дисциплін, Військовий інститут
телекомунікацій та інформації Державного
університету телекомунікацій
(Україна, Київ), saenko_ag@ukr.net

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Здійснено історичну періодизацію розвитку поглядів на публічне управління. Сформульовано авторське бачення сутності поняття “соціокультурні засади публічного управління”, його змісту і охарактеризовано складники: освіту, менталітет, солідарність, інформованість.

Ключові слова: публічне управління, соціокультурні засади, освіта, менталітет, солідарність, інформованість.

Наприкінці ХХ ст., в результаті розпаду Радянського Союзу, Україна отримала незалежність. Перед державою постала низка питань, головним із яких було визначення шляху розбудови владних структур.